

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

К. М. ВІТМАН
Т. М. КРАСНОПОЛЬСЬКА

**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН:
МОДЕЛІ, ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ**

Навчально-методичний посібник

Для студентів вищих навчальних закладів

Одеса
Фенікс
2020

Автори:

Вітман К. М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»;

Краснопольська Т. М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

**Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 25 жовтня 2019 року).**

Рецензенти:

Саханько С. Є. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та регіоналістики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління При Президентові України;

Тодошак О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права, декан Судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія».

Вітман К. М., Краснопольська Т. М.

Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / К. М. Вітман, Т. М. Краснопольська. – Одеса : Фенікс, 2020. – 32 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»)

Навчально-методичний посібник призначений для надання допомоги студентам, які вивчають дисципліну «Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів та список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а також рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за другим (магістерським) рівнем вищої освіти.

© Вітман К.М.,
Краснопольська Т.М., 2020
© Оформлення ПП «Фенікс», 2020

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми» призначена для студентів, що навчаються за другим (магістерським) рівнем вищої освіти.

Дисципліна покликана сформулювати цілісне уявлення про етнонаціональну політику постсоціалістичних країн, її особливості та проблеми, визначити основні моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн, їх спільні та відмінні риси, сильні та слабкі сторони, виявити особливості та перспективи розвитку етнонаціональної політики України.

Мета навчальної дисципліни є комплексний аналіз чинників, виявлення закономірностей та визначення особливостей функціонування моделей етнонаціональної політики країн постсоціалістичного простору.

Завданнями навчальної дисципліни є: аналіз теоретико-методологічних засад етнонаціональної політики; визначення основних моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн; встановлення особливостей моделі етнонаціональної політики країн Балтійського регіону; визначення політико-правових механізмів забезпечення прав національних меншин у країнах Центральної і Східної Європи; з'ясування специфіки етнонаціональної політики на пострадянському просторі; аналіз основних рис етнонаціональної політики країн Центральноазійського регіону та Південнокавказьких країн; визначення етапів розвитку етнонаціональної політики в Україні та її сучасних пріоритетів сучасної, аналіз політико-правового забезпечення національно-етнічного розвитку України.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: зміст і особливості етнонаціональної політики; основні напрямки етнонаціональної політики; поняття та типи етнонаціональних відносин; розмежовувати поняття «етнічна нація» та «політична нація»; особливості та фактори розвитку етнонаціональних конфліктів та можливі шляхи вирішення; сутність етнополітичного інтересу.

вміти: дати політологічне і правове визначення поняття «етнонаціональна політика», виокремити завдання, функції, складові та розкрити взаємозв'язок цієї політики з етнонаціональними процесами в умовах трансформації постсоціалістичних держав; виявити особливості формування і реалізації моделей етнонаціональної політики на прикладі конкретних держав; здійснити аналіз двохсторонньої взаємодії моделі етнонаціональної політики як цілеспрямованої діяльності дер-

жави та етнонаціональних процесів, які вона покликана регулювати; проаналізувати нормативно-правову базу етнонаціональної політики, виявити законодавчі можливості й перспективи правового регулювання етнонаціональних відносин у постсоціалістичних державах; на основі порівняльного аналізу розглянути типологію моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн, виявити спільні та відмінні елементи цих моделей.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 годин / 2 кредити ECTS.

Підсумковою формою контролю є залік.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми» є однією зі складових програми підготовки магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Проблема регулювання етнонаціональних відносин посідає важливе місце у структурі державної політики більшості країн сучасного світу. Особливо вона актуальна для постсоціалістичних і пострадянських держав. Адже не останню роль у тому, що Радянський Союз зник з геополітичної мапи, відіграла неадекватна модель етнонаціональної політики, яка виявилася неспроможною відповісти на виклики часу. Тенденція здобуття незалежності на хвилі самовизначення була характерна не лише для пострадянських союзних утворень, національні еліти країн постсоціалістичного табору також шукали шляхів виходу з-під впливу СРСР. В результаті і ті, й інші успадкували низку найскладніших етнополітичних проблем, які гостро постали вже у перші роки незалежності в 1990-х роках. Зазвичай етнополітичні суперечності накладалися на типові проблеми перехідного періоду – економічні кризи, рецидиви впровадження демократичних реформ, соціальний колапс, корупцію, непристосованість державного апарату для адекватного реагування на етнонаціональні виклики. Кожна країна постала перед необхідністю самостійно, без вказівок із центру вирішувати етнонаціональні проблеми. Міжетнічні суперечності відрізнялися залежно від регіону та етнічного складу населення. Для балтійських країн це була загрозливо низька частка титульного етносу, надмірний вплив російської меншини. Така ж проблема стояла перед деякими азійськими країнами пострадянського простору. Однак обидва регіони пішли різними шляхами вирішення подібних етнонаціональних проблем.

Незважаючи на принципову відмінність етнонаціональної ситуації, деякі країни намагалися для формування своїх моделей етнонаціональної політики використати основоположний політичний документ – концепцію етнонаціональної політики. Такі політичні документи на пострадянському просторі виникали як спроби комплексно підійти до вироблення етнонаціональної політики держави за допомогою політичного механізму, який потребує обов'язкового втілення в подальших правових документах. Але це не завжди означало остаточне вирішення етнонаціональних проблем. У більшості цих країн концепції так і залишилися політичними документами, що мали більше декларативно-політичне навантаження, ніж конкретний правовий зміст.

Успішне вивчення курсу «Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми» передбачає освоєння студентами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для завоювання теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (поток), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення студентами курсу.

Самостійну роботу студента над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері етнонаціональної політики, більш поглиблене вивчен-

ня складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок студентів.

Практичному заняттю має передувати підготовка студента за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Студент на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним студентом; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння студентами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки студента з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи студента; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми» належать реферати, доповіді, презентації та тестові завдання.

Самостійна робота студента є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у студентів формуються індивідуальні вміння та

навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи студента доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, практичних занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей студента); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи студента; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані студентами на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Етніонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми» є залік. Результати заліку оцінюють за двобальною шкалою – «зараховано» і «не зараховано».

Результати заліку вносять до залікової відомості та залікової книжки студента.

Студента вважають допущеним до заліку лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання знань студентів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь студента правильна, повна, послідовна, логічна; студент впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але студент допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли студент виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або студент відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
1-59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

для Центру підготовки магістрів публічної служби та професійних суддів

денної форми навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практи.	
1.	Етнонаціональна політика: теоретико-методологічні засади	7	4	4	10
2.	Етнанаціональна політика України	7	4	4	10
3.	Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн	16	6	8	10
Всього		60	14	16	30
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК					

заочної форми навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практи.	
1.	Етнонаціональна політика: теоретико-методологічні засади	17	1	1	10
2.	Етнанаціональна політика України	17	1	1	10
3.	Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн	26	2	2	32
Всього		60	4	4	52
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Етнонаціональна політика: зміст, особливості, функції та суб'єкти.

Основні напрямки етнонаціональної політики.

Сутність етнополітичного інтересу. Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.

Етнонаціональні відносини: поняття та типи.

При вивченні даної теми необхідно проаналізувати сутність та основні напрямки етнонаціональної політики, розглянути види таких відносин, встановити сутність етнонаціонального інтересу, з'ясувати поняття та особливості етнонаціональних відносин.

Етнонаціональна політика – це система тактико-стратегічних дій, заходів та програм певного політичного суб'єкта (насамперед держави, політичних партій, громадсько-політичних рухів тощо) в галузі взаємовідносин етнонаціональних спільностей між собою та їхніх стосунків з державою.

Об'єктом етнонаціональної політики виступає вся сукупність етнополітичних явищ: розселення етносів на території, на яку поширюється суверенітет держави; політичне життя етнічних груп до яких належать громадяни даної держави (виборчі компанії, референдуми, місцеве самоврядування тощо); соціально-економічні та політико-культурні взаємини етносів між собою та державою; стосунки етнічних груп, що проживають на території даної держави з їхніми етнородичами в других державах.

Етнічний інтерес – це інтерес етнічної спільноти чи групи, яка об'єднується специфічними зв'язками, це об'єктивно зумовлені мотиви діяльності етнічної спільноти, які складаються з усвідомлення нею власних потреб та з'ясування, пошуку засобів та умов їх задоволення.

Етнічний інтерес виникає навколо різноманітних проблем суспільно-політичного життя: матеріальних (економічної діяльності, соціальної мобільності, проблеми демографічного розвитку тощо), політичних (участь у здійсненні владних рішень, правові гарантії від утисків), духовних (збереження ідентичності, розвиток мови та культури). Тому етнополітика тісно пов'язана з соціальною, демографічною, економічною, екологічною, культурною політикою.

Узгодження етнічних інтересів та досягнення міжетнічного міжнаціонального порозуміння є однією з головних умов реалізації на-

ціонального інтересу.

Основними напрямкам державної етнонаціональної політики є:

- забезпечення рівних конституційних прав і свобод та рівності перед законом усіх громадян незалежно від їх етнічного походження;

- гарантування повної рівноправної участі громадян, які належать до різних етнічних спільнот, у всіх сферах життя суспільства;

- забезпечення розвитку культури нації та інших етноспільнот держави;

- визнання багатоетнічного характеру суспільства і підтвердження права всіх його членів на збереження та популяризацію своєї культурної спадщини; оцінка внеску кожної етноспільноти в розвиток суспільства;

- підтримання атмосфери взаємо порозуміння і взаємної поваги між усіма складовими етнонаціональної структури суспільства та розв'язання етнополітичних суперечностей і конфліктів мирними засобами;

- виховання поваги в усьому суспільстві до культур, релігій, традицій, звичаїв усіх національностей, що мешкають в державі;

- забезпечення всебічного розвитку і функціонування мови титульної нації як державної в усіх сферах суспільного життя; гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національно-етнічних спільнот;

- сприяння діаспорі у збереженні та розвитку національної культури, мови, традицій та звичаїв з урахуванням національного законодавства країни проживання; визнання прав осіб тощо.

Сутність етнонаціональної політики значною мірою залежить також від того, який тип етнонаціональних відносин з етносуб'єктами бере держава. Виділяють наступні типи етнонаціональних відносин:

- недемократичні:

- 1) патерналістський тип – відносини панування та підкорення;

- 2) тип деетнізації відмінностей – насильницьке зменшення чисельності етносуб'єктів;

- демократичні – тип етнічного плюралізму – сприяння розвитку нації та всіх етносів, які населяють державу.

Концепція культурного (етнічного) плюралізму чи мультикультуралізму полягає у тому, що держава визнає існування всіх етнічних спільнот із їхніми власними елементами побуту і культури, традиціями та мовою, відмінними від етнічної більшості. Ефективність даної концепції визначається двома критеріями: структурною підтримкою плюралізму масової інформації, які визнають і відповідним чином став-

ляться до наявності в суспільстві етнічної різноманітності, представлені різними етнічними групами); ідеологічними системами, які обстоюють плюралізм та етнорасову рівність.

Тема 2. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України: суспільно-державне управління міжетнічними відносинами.

Механізм реалізації етнонаціональної політики та його складові. Політико-правове забезпечення національно-етнічного розвитку України.

При розгляді даної теми необхідно з'ясувати основні напрямки етнонаціональної політики України, визначити складові механізму реалізації такої політики в нашій державі.

Стратегія етнонаціонального розвитку з проголошенням незалежності України знайшла своє відбиття в найголовніших державних актах – Декларації про державний суверенітет, Акті проголошення незалежності, Декларації прав національностей, Законі про національні меншини, Конституції України та ін.

Визначальний вплив на формування сьогочасної української етноструктуру справили демографічні, територіальні, економічні, соціальні, культурні, міграційні та інші чинники.

Принципове значення для формування державної етнонаціональної політики має Конституція України (Основний Закон), в якій закріплено найважливіші положення чинного законодавства. Так, згідно зі ст. 5 носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Разом з тим конкретизовано його окремі структурні компоненти: українська нація, національні меншини; також уперше на законодавчому рівні визначено як окрему етнічну категорію і суб'єкт права корінні народи (ст. 11).

Головною метою етнонаціональної політики України є забезпечення рівноправних відносин та тісної взаємодії представників різних етносів, які мешкають в Україні, підтримання атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними; оптимальне врахування інтересів усіх етнонаціональних спільнот, створення сприятливих умов для розвитку української нації, корінних народів та національних меншин. Змістом етнонаціональної політики є міжнаціональна злагода в умовах етнічної розмаїтості.

Основними напрямкам державної етнонаціональної політики України є:

- забезпечення рівних конституційних прав і свобод та рівності перед законом усіх громадян незалежно від їх етнічного походження;
- гарантування повної рівноправної участі громадян України, які належать до різних етнічних спільнот, у всіх сферах життя суспільства;
- забезпечення розвитку культури української нації та інших етноспільнот держави;
- визнання багатоетнічного характеру українського суспільства і підтвердження права всіх його членів на збереження та популяризацію своєї культурної спадщини;
- підтримання атмосфери взаємопорозуміння і взаємної поваги між усіма складовими етнонаціональної структури українського суспільства та розв'язання етнополітичних суперечностей і конфліктів мирними засобами;
- виховання поваги в усьому українському суспільстві до культур, релігій, традицій, звичаїв усіх національностей, що мешкають в Україні;
- забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Україні; гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національно-етнічних спільнот в Україні;
- сприяння українській діаспорі у збереженні та розвитку національної культури, мови, традицій та звичаїв з урахуванням національного законодавства країни проживання; визнання прав осіб, депортованих за національною ознакою з території України на добровільне повернення, а також сприяння їх інтеграції в українське суспільство.

Етнонаціональна політика має спиратися на певний механізм своєї реалізації. В Україні таким механізмом є наступне:

- законодавство, у тому числі довгострокові державні програми, спрямовані на прогнозування й регулювання етнонаціональних процесів, та спеціальні програми, що стосуються конкретних напрямків реалізації етнополітики;
- спеціально уповноважений урядовий орган державного управління, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також громадські організації національних меншин;
- міжнародне співробітництво з іноземними державами та з відповідними міжнародними організаціями з метою використання їхніх досвіду й потенціалу, у тому числі фінансового, для реалізації цілей державної етнонаціональної політики.

Досвід більшості поліетнічних держав доводить, що успіх у ви-

конанні стратегічних державних завдань може гарантувати лише демократичність суспільного ладу на основі дотримання фундаментальних прав і свобод людини і націй, соціально-економічного піднесення, повсюдного поширення високої етнополітичної культури суспільства

При підготовці до даної теми необхідно проаналізувати проект останньої урядової Концепції державної етнонаціональної політики.

Тема 3. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Поняття та складові моделі етнонаціональної політики держави.

Типологію моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн.

В рамках аналізу теми необхідно встановити моделі етнонаціональної політики, вироблені практикою постсоціалістичних країн та визначити їх особливості.

Модель етнонаціональної політики є унікальною, комплексною системою механізмів та засобів впливу держави на розвиток і спрямованість етнонаціональних процесів. Основними її складовими є: законодавча, нормативно-правова база (цілісна, виокремлена або розпорошена по всьому масиву законодавства країни); концепції, політичні угоди, домовленості; практична діяльність щодо реалізації державної політики у сфері міжетнічних стосунків та етнонаціональних відносин; суспільно-політичні, соціальні, економічні механізми регулювання міжетнічних стосунків (як історично зумовлені, так і ініційовані державою або інститутами громадянського суспільства).

Типологію і класифікацію моделей етнонаціональної політики постсоціалістичних країн доцільно здійснювати на основі подібних/відмінних рис. Типами цих моделей є: модель етнонаціонального самозахисту (балтійські країни), модель деструкції власної нації (Білорусь), демократична, орієнтована на забезпечення прав національних меншин модель (Угорщина), модель державно-суспільного регулювання етнонаціонального розвитку (Киргизстан), дискримінаційна модель (Туркменістан, Азербайджан) та ін.

Особливості формування моделей етнонаціональної політики окремих країн постсоціалістичного простору зумовлені насамперед їх історичним досвідом. Більшості цих країн доводилося розв'язувати аналогічні етнонаціональні завдання, але вони пішли різними шляхами і використовували різні методи відповідно до цілей, які були визначені

їх моделлю етнонаціональної політики, заданою політичними елітами та особливостями перебігу етнонаціональних процесів.

Дослідження стану розвитку нормативно-правової бази етнонаціональної політики постсоціалістичних країн свідчить, що навіть вхідження окремих із них до ЄС не гарантує створення послідовно демократичного законодавства щодо задоволення прав національних і етнічних меншин. Країни Балтії впродовж 1990-х успішно поєднували рух у демократичному напрямку та дискримінаційну модель етнонаціональної політики. В інших країнах (зокрема, в Україні) існують суттєві прогалини у законодавстві, які не можуть бути заповнені через відсутність політичного консенсусу щодо етнонаціональних питань або заповнюються кон'юнктурно на користь певних етносуб'єктів.

Основними політичними та правовими чинниками, що сприяють виходу в окремих державах із складних етнополітичних ситуацій, які серйозно гальмують розвиток країни і консервуються наявною моделлю етнонаціональної політики (зокрема, в Грузії, Вірменії, Азербайджані та ін.), є: концептуальне осмислення особливостей етнонаціональних відносин у країні на основі сучасних етнополітологічних теорій; створення адекватної етнополітичної ситуації нормативно-правової бази з урахуванням світового досвіду; гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, нормами міжнародного права щодо забезпечення прав представників національних меншин; інституціональне закріплення мети, завдань, функцій, основних напрямів державної етнонаціональної політики та координація діяльності етносуб'єктів щодо її послідовного здійснення; уникнення дискримінаційних заходів для радикального коригування міжетнічних взаємин; всебічне вивчення і врахування вимог, претензій, прав усіх етносуб'єктів, національних меншин на основі демократичних принципів.

Вивчення особливостей реалізації моделі етнонаціональної політики кожної країни повинно ґрунтуватися на всебічному врахуванні середовища її функціонування – як внутрішнього, так і зовнішнього. Внутрішнє – це національний склад, наявність активних або пасивних, історично тривалих міжетнічних конфліктів у країні, менталітет етносів, що її населяють, традиції їх співіснування, особливості економічного розвитку тощо. Зовнішнє – політика щодо вироблення і спрямованості моделі етнонаціональної політики держави інших країн-сусідів та наднаціональних утворень.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1. Поняття та зміст етнонаціональної політики.
2. Основні напрямки етнонаціональної політики.
3. Поняття та типи етнонаціональних відносин.

Література до теми: 1, 2, 3, 4, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 31.

Тема 2. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

1. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України.
2. Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
3. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.

Література до теми: 2, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 25, 27, 29.

Тема 3. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

1. Етнонаціональна політика країн Центральної та Східної Європи.
2. Модель етнонаціонального самозахисту країн балтійського регіону.
3. Центральнаазійський досвід реалізації етнонаціональної політики.
4. Кавказький регіон в етнонаціональному та політичному вимірі.
5. Особливості етнонаціональної політики пострадянських країн.

Література до теми: 1, 3, 4, 6, 7, 11, 14, 15, 19, 23, 24.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1. Зміст і особливості етнонаціональної політики.
2. Функції та принципи етнонаціональної політики.
3. Суб'єкти етнонаціональної політики.
4. Етнонаціональні конфлікти та можливі шляхи їх вирішення.
5. Питання участі етноспільнот у політичному житті.
6. Сутність етнополітичного інтересу.
7. Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.
8. Національна меншина та корінне населення: співвідношення понять.

Завдання для поточного контролю знань

1. Проаналізуйте сутність таких видів етнополітичної діяльності, як політична участь і політичне функціонування.
2. Розкрийте види етнополітичної поведінки в багатонаціональному (поліетнічному) суспільстві таких суб'єктів етнополітики: центральної панівної етнічної спільноти (та підпорядкованих їй офіційних органів влади) й етнічних груп.

Література до теми: 1, 2, 3, 4, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 31.

Тема 2. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

1. Перші кроки втілення етнополітики в УНР.
2. Суперечливість етнополітики в УРСР.
3. Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України.
4. Особливості етнонаціональних відносин в Україні.
5. ЕтнODEMOГРАФІчний та етнOMOVНИЙ склад населення в Україні.
6. Політично-правова база та засади етнонаціональної політики.
7. Питання етнокультури в Україні.
8. Кримські татари: національно-культурна чи територіально-національна автономія.

Завдання для поточного контролю знань

1. Вкажіть які найбільш характерні особливості національного характеру українців впливають на формування етнополітичного менеджменту в Україні.
2. Розкрийте особливості формування на території України етнічних українців як визначального суб'єкта етнополітики.

3. Дайте характеристику центральному органу виконавчої влади, який здійснює управління етнополітичною сферою в Україні.

4. Проаналізуйте місце громадських об'єднань у життєдіяльності національних меншин.

5. Розкрийте особливості функціонування в українському суспільстві таких суб'єктів етнополітики, як депортовані за національними ознаками особи.

Література до теми: 2, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 25, 27, 29.

Тема 3. МОДЕЛІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

1. Проблема «корінних народів» в міжнародній політиці.
2. Роль етнічного чинника в розпаді СРСР.
3. Югославська криза: причини і наслідки.
4. Витоки і еволюція чеченського кризи.
5. Країни Балтії: проблеми негромадян.
6. Татарстан: моделі етнополітичного розвитку.
7. Етнополітичні проблеми Північного Кавказу.
8. Шляхи вирішення придністровського конфлікту.
9. Етнонаціональна політика Грузії.
10. Порівняльний аналіз етнополітики СРСР і Російської Федерації.
11. Етнічні федерації як форма державного устрою.
12. Роль міжнародного співтовариства у вирішенні етнічних проблем.
13. Мультикультуралізм в сучасній політиці.

Завдання для поточного контролю знань

1. Визначте фактори, що вплинули на формування сучасної етнічної картини світу.
2. Розкрийте наукову цінність етнолінгвістичної класифікації народів.
3. Проаналізуйте етнічну толерантність як вимір етнополітики.
4. Охарактеризуйте україно-російський вектор етнополітики.

Література до теми: 1, 3, 4, 6, 7, 11, 14, 15, 19, 23, 24.

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Управління етнонаціональною сферою: принципи, механізм і правова база.
2. Основні форми існування українського етносу
3. Національні меншини України в етнокультурному вимірі
4. Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.
5. Етнонаціональна політика України в контексті входження до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
6. Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.
7. Етнополітичний менеджмент як складова державного менеджменту (управління).
8. Особливості реалізації етнонаціональної політики у Молдові.
9. Етнонаціональна політика Білорусії.
10. Особливості етнонаціональної політики у Російській Федерації.
11. Модель суспільно-державного управління міжетнічними відносинами у Киргизстані.
12. Авторитарна модель етнонаціональної політики Туркменістану.
13. Політико-правові засади етнонаціональної політики Польщі.
14. Етнонаціональна політика та становище національних меншин в Грузії.
15. Напрями етнонаціональної політики Вірменії.
16. Етнонаціональна політика Азербайджанської Республіки.
17. Етнонаціональна політика в пост Югославському регіоні.

VIII. ПИТАННЯ ДЛІА ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Поняття етнополітики.
2. Зміст і особливості етнонаціональної політики.
3. Функції та принципи етнонаціональної політики.
4. Суб'єкти етнонаціональної політики.
5. Типи та моделі етнополітики.
6. Основні напрямки етнонаціональної політики.
7. Сутність етнополітичного інтересу.
8. Етнічна нація та політична нація: розмежування понять.
9. Національна меншина та корінне населення: співвідношення понять.
10. Етнонаціональні конфлікти та можливі шляхи вирішення.
11. Поняття та типи етнонаціональних відносин.
12. Регіональні мови і мови етнонаціональних меншин.
13. Принципи мовної політики.
14. Мовне законодавство України.
15. Віросповідні принципи і релігійні структури в системі етнонаціональних відносин.
16. Сутність та типи національної автономії.
17. Українська нація як поліетнічна спільнота.
18. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України.
19. Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
20. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.
21. Основні завдання етнонаціональної політики України.
22. Принципи і методи демократичної етнонаціональної політики.
23. Етнонаціональна політика країн Центральної та Східної Європи.
24. Центральнаазійський досвід реалізації етнонаціональної політики.
25. Кавказький регіон в етнонаціональному та політичному вимірі.
26. Модель етнонаціонального самозахисту країн балтійського регіону.
27. Особливості етнонаціональної політики пострадянських країн.
28. Особливості реалізації етнонаціональної політики у Молдові.
29. Етнонаціональна політика Естонії.
30. Особливості етнонаціональної політики Македонії.
31. Типові риси етнонаціональної політики Польщі.
32. Етнонаціональна політика Білорусії.

33. Особливості етнонаціональної політики у Російській Федерації.
34. Модель суспільно-державного управління міжетнічними відносинами у Киргистані.
35. Авторитарна модель етнонаціональної політики Туркменістану.
36. Етнонаціональна політика та становище національних меншин в Грузії.
37. Напрями етнонаціональної політики Вірменії.
38. Етнонаціональна політика Азербайджанської Республіки.
39. Етнонаціональна політика в пост Югославському регіоні.
40. Проблеми існування і можливості пізнання закономірностей розвитку етнополітичних процесів.
41. Основні форми існування українського етносу
42. Причини і наслідки етнічного ренесансу в колишньому СРСР та незалежній Україні.
43. Загальний аналіз міжнародних правових норм в галузі прав етнічних меншин.
44. Національні меншини України в етнокультурному вимірі.
45. Національні меншини в поліетнічних країнах: досвід виживання.
46. Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.
47. Етнонаціональна політика України в контексті входження до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
48. Управління етнонаціональною сферою: принципи, механізм і правова база.
49. Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.
50. Політико-правові засади етнонаціональної політики Польщі.

ІХ. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Етнонаціональна політика — це:

а) різновид політики в багатонаціональній (поліетнічній) державі, до якої належать політичні взаємовідносини державної нації (нації-держави) з етнічними групами на її території;

б) здатність до економічного самозабезпечення та відсутність територіальних та інших претензій до сусідніх народів;

в) процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках — соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі;

г) відродження етнічної самобутності інших компонентів етнонаціональної структури, що супроводжується зростанням етнічної солідарності, внутрішньої групової згуртованості і активізацією етнічних рухів за реалізацію прав меншин.

2. Декларація прав національностей України, що заклала основи національної політики Української держави, прийнята в:

а) 1990 р.;

б) 1991 р.;

в) 1993 р.;

г) 1996 р.

3. Підвищена ворожість, побоювання і підозрілість по відношенню до людей іншої національності — це:

а) шовінізм;

б) ксенофобія;

в) расизм;

г) націоналізм.

4. Етнополітичний екстремізм — це:

а) використання політичної кризового стану етнонаціональних відносин для насильницького затвердження свого «Я», під прикриттям етнонаціонального;

б) використання політичного кризового стану для задоволення потреб інших осіб;

в) зростання напруженості між етнонаціональною більшістю та етнонаціональною меншістю;

г) поділ народів за рівнем їх культурного розвитку.

5. Який інститут став ключовим у реалізації дискримінаційної моделі етнонаціонального самозахисту в Балтійському регіоні:

а) інститут виборів;

б) інститут президентства;

в) інститут громадянства;

г) інститут громадянського суспільства.

6. Всебічне врахування етнонаціонального буття народів, «відштовхування» від етнічного відродження, забезпечує:

- а) етнонаціональний розвиток;
- б) етнонаціональне функціонування;
- в) етнонаціональний застій;
- г) етнонаціональне оновлення.

7. Забезпечення прав, інтеграції у сучасне суспільство та збереження самобутності ромів – це складова проблеми забезпечення прав етнічних та національних меншин:

- а) Центральної і Східної Європи;
- б) всієї Європи;
- в) окремих країн;
- г) самих ромів.

8. В якій пострадянській державі модель етнонаціональної політики спрямована на обслуговування авторитарного політичного режиму; законодавство, що регламентує сферу етнонаціональних відносин, прийняте у мінімальному обсязі та найчастіше порушується самими органами влади:

- а) Російській Федерації;
- б) Молдові;
- в) Україні;
- г) Білорусії.

9. Влада якої держави центральноазійського регіону змушувала представників національних меншин до зміни своєї етнічності під загрозою втрати роботи в державному секторі (при тому, що приватний сектор майже не розвинений):

- а) Казахстану;
- б) Туркменістану;
- в) Узбекистану;
- г) Киргизстану.

10. Суть дискримінаційної моделі етнонаціональної політики у Туркменістані полягала в:

- а) асиміляції та витісненні з країни меншин з одночасним применшенням їх кількості;
- б) забороні користуватись рідною мовою навіть на побутовому рівні;
- в) закріпленні вичерпного переліку національних меншин, яким держава гарантує права;
- г) забороні на законодавчому рівні розвитку національними меншинами власної культури.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

- 1) Вітман, К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн: навч. посібник : рекомендовано МОН України / К.М. Вітман ; ОНЮА, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - К. : Логос, 2008. - 392 с.
- 2) Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. – 512 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/etnopolitychnyj-kontekst-sotsiokulturnykh-transformatsij-u-suchasnij-ukraini/>
- 3) Ідентичності народів Центрально-Східної Європи: колект. монографія / [Надія Гапон та ін.] ; за ред. проф. Н. Коваліско, д-ра А. Скатеринчука, проф. Р. Радзіка; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. – 283 с.
- 4) Майборода О.М. Етнічність у міжнародній системі / О.М. Майборода. Вид. 2-е, випр. і допов. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017 – 448с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/majboroda-o-m-etnichnist-u-mizhnarodnij-systemi-3/>
- 5) Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні Монографія / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А., Вітман К.М., Кіссе А.І., Асланов С.А., Грицьак Д.І., Голденштейн К.О., / За ред. І.О. Кресіної. – К., 2011. – 400с.

ДОПОМІЖНА:

- 6) Бардин А. Л., Баринев И. И. Проблемы национального развития и консолидации политических пространств (на примере Молдовы и Румынии) // Полис. Политические исследования. – 2018. – № 6. – С. 99-111.
- 7) Витман К.Н. Этнонациональная политика постсоветских стран: общее и специфическое / К.Н. Витман // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. / гол. Ред. С.В. Ківалов; заст. гол. Ред. Л.І. Кормич. – Одеса. Національний університет «Одеська юридична академія»: Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2014. – Вип. 51. – С. 33-43.
- 8) Вітман, К. Законодавство про національні меншини як складова етнонаціональної політики України / Костянтин Вітман // Духовні засади сучасного правогенезису : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "9-ті Прибузькі юрид. читання", присвяч. 20-річчю Нац.

акад. прав. наук України та 20-річчю юрид. освіти на Миколаївщині (Миколаїв, 29-30 листопада 2013 р.) . 2013 . - 299 с. - С. 13-18.

9) Вітман, К. Зміна статусу Автономної Республіки Крим як спосіб вирішення етнополітичних суперечностей / Костянтин Вітман // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. ст. з питань європейської інтеграції та права . 2007 -. - 2011. - Вип. 7 . - 274 с. - С. 16-22.

10) Вітман, К. М. Деконсолідація поліетнічного суспільства як виклик етнополітичній безпеці України / К. М. Вітман // Правове життя сучасної України : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С. В. Ківалова (Одеса, 16-17 травня 2014 р.) . 2014-. : Т. 2 . 2014 . - 663 с. - С. 155-157.

11) Вітман, К. М. Етнополітичні конфлікти пострадянського простору: сучасний етап розв'язання / К. М. Вітман // Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць . 1997-. - 2012. - Вип. 44 . - 392 с. - С. 201-210.

12) Вітман, К. М. Модернізація законодавства про національні меншини в Україні / К. М. Вітман // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія" : в ... т. 2012-. : Т. 13 . 2013 . - 593 с. - С. 166-174.

13) Вітман, К. М. Політико-правові виклики міжетнічній толерантності в Україні / К. М. Вітман // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. праць. - 2013. - Вип. 59 . - 600 с. - С. 462-468.

14) Вітман, К. М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі / К. М. Вітман // Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць . 1997-. - 2015. - Вип. 54 . - 326 с. - С.. 20-29.

15) Вітман, К.М. Сучасні наукові підходи до вдосконалення державної етнонаціональної політики Російської Федерації / К.М. Вітман // Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць . 1997-. - 2010. - Вип. 40 . - 650 с. - С. 10-15.

16) Вітман, Н. В. Особливості процесу сепаратизації в Україні / Н. В. Вітман // Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць . 1997-. - 2014. - Вип. 53 . - 408 с. - С. 19-28.

17) Войналович В.А., Кочан Н.І. Релігійний чинник етнополітичних процесів у Галичині: повоєнна радянська доба і сучасність. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 408 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/vojnalovych-v-a-kochan-n-i-relijijnyj-chynnyk-etnopolitychnykh-protsesiv-u-halychyni-povoienno-radianska-doba-i-suchasnist/>

18) Головаха Е. И. Трансформирующееся общество: опыт социологического мониторинга в Украине / Е. И. Головаха. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 142с.

19) Звягельская И. Д. Символы и ценности в международных отношениях на Ближнем Востоке // Полис. Политические исследования. – 2019. – № 1. – С. 105-123.

20) Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ю. Ментальний вимір української цивілізації / Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ю. Юрій – Київ: Генеза, 2017. – 560 с.

21) Кесян, Г. Этносоциальные группы и их роль в этнополитических конфликтах / Г. Кесян // Вестник Московского университета / Серия 18: Социология и политология : Научный журнал. - 2009. - № 3. - С. 74-83.

22) Коршук, Р.М. Етнополітологія : навч. посібник : рекомендовано МОН України / Р.М. Коршук. - К. : Алерта, 2011. - 200 с.

23) Ласария, А. О. Особенности этнополитических конфликтов на постсоветском пространстве / А. О. Ласария // Международные отношения : Научный журнал. - 2015. - № 1. - С. 75-77.

24) Младенович, М. Урегулирование этнополитических конфликтов: балканский опыт / Мирослав Младенович // Международная жизнь. - 2012. - № 5. - С. 117-132.

25) Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О.М. Майбороди. К.. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 288с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-iednist-u-konkurentnomu-suspilstvi-analitychna-dopovid/>

26) Овчинников, А. Национализм - кто прав и что делать? / Александр Овчинников // Власть. - 2011. - № 7. - С. 22-27.

27) Рафальський О.О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 400 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/rafalskyj-o-o-konsolidatsiia-ukrainskoho-suspilstva-etnopolitychnyj-vymir/>

28) Рафальський О.О., Самчук З.Ф. Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 688 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/rafalskyj-o-o-samchuk-z-f-tsyvilizatsijni-perekhrestia-suchasnoho-suspilstva/>

29) Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. – Історичні причини та політичні наслідки. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. – 252 с. <http://ipiend.gov.ua/publication/riabchuk-m-dolannia-ambivalentnosti->

dykhotomiia-ukrainskoi-natsionalnoi-identychnosti-istorychni-prychyny-ta-politychni-naslidky/

30) Сафонов, А. Л. Нация и этнос в едином мире / А. Л. Сафонов, А. Д. Орлов // Век глобализации : Научно-теоретический журнал : Исследования современных глобальных процессов. - 2013. - № 2. - С. 155-166.

31) Янжинов, С.А. Основные концептуальные методологические подходы к исследованию феноменов "нация" и "этничность" / С.А. Янжинов // Философия права. - 2009. - № 4. - С. 84-87.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.president.gov.ua/> – Офіційне представництво Президента України.

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

<http://www.gumer.info/> – Електронна бібліотека гуманітарних наук «Гумер» (містить першоджерела з курсу).

<http://politics.ellib.org.ua/> – Онлайн бібліотека по політології та політичним наукам.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	10
IV. Програма навчального курсу	11
V. Плани практичних занять	17
VI. Завдання для самостійної роботи	18
VII. Тематика рефератів	20
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	21
IX. Зразки тестових завдань	23
X. Список рекомендованої літератури	25

Навчальне видання

Вітман Костянтин Миколайович

Краснопольська Тетяна Миколаївна

**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН:
МОДЕЛІ, ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ**

Навчально-методичний посібник

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
м. Одеса 65009, вул. Зоопаркова, 25
e-mail: maritimebooks@yandex.ru
www: law-books.od.ua